

проф. д-р Катерина Шапкова Коцевска¹

ФРЕДЕРИК БАСТИЈА: ЗАБОРАВЕНИОТ ВЕЛИКАН НА ФРАНЦУСКИ-ОТ КЛАСИЧЕН ЛИБЕРАЛИЗАМ

УДК: 329.12(44)

330.1Бастиа, Ф.

1.02 Прегледна научна статија

*The law perverted!
And the police powers of the state perverted along with it!
The law, I say, not only turned from its own proper purpose
but made to follow an entirely contrary purpose!
The law become the weapon of every kind of greed!
Frédéric Bastiat, The Law²*

Резиме

Фредерик Бастиа е француски автор од областа на класичната економска доктрина, кој живее и твори во првата половина на XIX век. Бастиа е релативно непознат за академската јавност и пошироката читателска публика во Македонија. Овој автор не е вклучен во наставните програми на високообразовните институции кои изведуваат наставно-научна дејност од областа на економските науки. Истото така, досега не е преведено ниту едно дело на македонски јазик, како би се доближиле неговите слободољубиви идеи до пошироката јавност во земјата. Од овие причини, овој труд го сметаме за оригинерен обид да се претстават главните нишки на творештвото на Фредерик Бастиа, како и да се синтетизираат неговите носечки идеи од областа на политичката економија. Крајната цел кон која стреме трудот, е преку подготвката на систематски и научен приказ на економското наследство на овој ценет француски автор, да се запознаат заинтересираниите читатели со фигурата на Фредерик Бастиа и широко да се дисеминираат неговите идеи.

¹ Вонредна професорка на Правниот факултет „Јустинијан Први“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје.

² F. Bastiat, The Law. (Auburn, Alabama, Ludwig von Mises Institute 2007).

Клучни зборови: *Фредерик Бастија, приватна сопственост, државен интервенционизам, слободен пазар.*

Вовед

Фредерик Бастија е француски класичен либерален автор од XIX век кој својот живот го има посветено на докажување дека слободата е највисок идеал кон кој се стремат општествата и дека владите, т.е. државите, немаат никакво морално право или ингеренција, ниту пак, имаат капацитети преку ограничување на индивидуалните слободи и различни форми на интервенција и протекционизам да обезбедат услови за прогрес и просперитет. Шумпетер за него ќе напише дека е „најбрилијантниот економски новинар кој некогаш живеел“.³ Самиот Фридрих фон Хајек, еден од интелектуалните авторитети на австриската економска школа и добитник на Нобеловата награда за економски науки во 1974 година, е автор на предговорот на едно од изданијата одбрани есеи од Бастија.⁴

Бастија е релативно непознат за академската јавност и пошироката читателска публика во Македонија. Овој автор не е вклучен во наставните програми на високообразовните институции кои изведуваат наставно-научна дејност од областа на економските науки. Исто така, досега не е преведено ниту едно дело на македонски јазик, како би се доближиле неговите слободарски идеи до пошироката јавност во земјата. Од овие причини, овој труд го сметаме за оригинален обид да се претстават главните нишки на творештвото на Фредерик Бастија, како и да се синтетизираат неговите носечки идеи од областа на политичката економија. Крајната цел кон која стреми ова авторско дело е преку подготовката на систематски и научен приказ на економското наследство на овој ценет француски автор, да се запознаат заинтересираните читатели со фигурата на Фредерик Бастија и пошироко да се дисеминираат неговите идеи.

Трудот обработува неколку аспекти од животот и творештвото на Бастија. На почетокот е даден краток увид во биографските податоци за животот на овој француски автор. Понатаму, во вториот дел од трудот се зборува за неговата публицистичка дејност и вредност. Третиот, воедно носечки дел на овој труд, го претставува наследството на Бастија за економската мисла и економската историја. Иако, посочениот автор има широк опус на интерес, фокусот на овој дел е ставен врз неколку фундаменти врз кои се темели неговото творештво: значењето на приватната сопственост како базична економска ин-

³ C. Rodriguez Braun, and M. Blanco, “Bastiat as an Economist”, 15(3), The Independent Review (2011), стр. 421 на стр.421.

⁴ F. A. Hayek, “Foreword”, in C. Ruper, ed, The Economics of Freedom: What Your Professors Won’t Tell You (Arlington, Students for Liberty 2009) стр. xiii.

ституција, прашањето за оправданоста на користењето на интервенционистички мерки со цел намалување на невработеноста, дискусијата за потребата од слободна меѓународна размена и критика на протекционизмот, користењето на логички методи во анализата, како и обидот за изградба на кохерентна монетарна политика. Конечно, изведените заклучоци се поместени кон крајот на трудот.

1. Личен и професионален живот

Фредерик Бастија потекнува од Бајон, кое своевременно претставувало мало и сиромашно гратче од Југозападна Франција. Роден е на 29 јуни 1801 година. Татко му, Пјер Бастија, бил истакнат трговец во тоа време. Во 1807 година, починува мајката на Фредерик, по што тој и неговиот татко се преселуваат во градот Мугрон во внатрешноста на земјата. Пјер Бастија починува не многу долго по преселбата, поточно во 1810 година. Деветгодишниот Фредерик ги губи мајка си и татка си за неполни три години и останува сирак. Грижата за него ја презема неговата тетка, Јустин Бастија.

Додека уште живее во Бајон, Фредерик почнува да ги совладува воведните вештини (читање, пишување и аритметика) и добива солидна основа за христијанската доктрина. Сепак, формалниот процес на образование го започнува во Сен Север, а подоцна продолжува на Бенедиктинскиот колеџ во Сорез, каде успева да го совлада и усоврши користењето на англискиот јазик. Фредерик го напушта училиштето на свои 18 години и се враќа во Бајон да работи во фирмата во која претходно татко му бил партнер.

Иако бил надвор од формалниот образовен систем, амбицијата за интелектуален раст и надградба на Фредерик Бастија не згаснала. Напротив, тој со огромна љубов и посветеност се насочува кон читање и проучување на различни дела, пред сè, од областа на политиката, историјата, географијата, математиката и др. Посебен интерес, кој ќе го негува до крајот на животот, кај Бастија предизвикувала политичката економија. Во ова време тој се запознава со делата и работата на Жан Батист Сеј и Адам Смит. Не многу подоцна, се зачленува во една група за дискусија од Бајон каде членуваат млади интелектуалци. На средбите на оваа група, тој почнува јавно да ги брани аргументите на Сеј и Смит кои се однесуваат на потребата од слободна меѓународна размена и економска слобода, воопшто.

Бастија имал амбициозни планови да го продолжи своето формално образование. Сонувал да се пресели во Париз со цел да продолжи да студира. Неговата желба не успеала да се реализира, бидејќи во 1824 година бил повикан од страна на неговиот изнемоштен дедо да се врати и да му помага со секојдневните обврски. Во оваа година Бастија се сели повторно во Мугрон, каде ќе живее во наредните дваесетина години од неговиот живот.

Во 1825 година поради смртта на дедо му, на Фредерик му е доделена функцијата да управува со семејниот имот во Мугрон. На негови ненавршени 30 години стапува во брак со Мари Хирд, по инсистирање на нејзиното семејство.⁵

Политичката кариера на Бастија започнува во 1830 година, непосредно по крајот на револуцијата. Така во 1831 година тој бил избран за мировен судија во Мугрон, а во 1832 година влегува во Генералниот совет во Ланд. По завршувањето на револуцијата од 1848 година, Бастија е избран за пратеник во француското собрание.

Личниот и професионалниот подем на овој француски автор е окончан од ненадејната смрт на 25 декември 1850 година. Тој се разболува од туберкулоза на една од неговите тури низ Франција каде ги промовира сопствените либерални политички ставови. По неуспешното кратко лекување во Рим, Италија, тој починува на релативно млада возраст од 49 години. Вечното почивалиште на Бастија се наоѓа на гробиштата на црквата Св. Луј Француски во Рим.⁶

2. Литературниот опус на Фредерик Бастија

Иако зад себе има оставено само неколку наслови на книги, односно есеи, Бастија се смета за еден од поплодните и ангажирани автори на своето време. Неговата творечка кариера почнува во 1845 година, кога ја издава неговата прва книга со наслов „Економски софизми“⁷. Всушност, ова издание претставува збирка од кратки есеи со една заедничка нишка – да го претстават неуспехот на државната интервенција, како и да укажат на отсуството на потреба од истата. Најпознат есеј од оваа колекција е текстот „Петиција на производителите на свеќи“.⁸ Она што ја прави оваа збирка посебна и ја сместува во класиците на економската литература, е препознатливиот стил на Бастија кој избобилува со мноштво сатира, хумор, досетки и дијалози употребени во насока да се банализираат неизградените аргументи присутни во јавниот дискурс за потребата од протекционизам и државна интервенција и да се доведат истите до апсурд.

Второто дело кое го пишува Бастија е „Правото“.⁹ Овде тој ја претставува неговата политичка филозофија. Во основа, Бастија е силен поддржувач на

⁵ G. Charles Roche III, Frederik Bastiat A Man Alone, 1st edition. (New Rochelle, New York, Arlington House 1971) стр. 24.

⁶ Ibid.

⁷ F. Bastiat, Economic Sophisms, trans. Arthur Goddard, introduction by Henry Hazlitt (Irvington-on-Hudson: Foundation for Economic Education, 1996). Достапно на: <http://oll.libertyfund.org/titles/276> [пристапено на 10 јуни 2017 година].

⁸ Оригиналниот наслов на ова дело на англиски јазик гласи: „Petition from the Manufacturers of Candles, Tapers, Lanterns, sticks, Street Lamps, Snuffers, and Extinguishers, and from Producers of Tallow, Oil, Resin, Alcohol, and Generally of Everything Connected with Lighting“.

тезата за постоење на природни права. Во ова дело Бастија ги испитува последиците со кои се соочуваат општествата во ситуација кога доаѓа до злоупотребата на правото и законите во насока да се контролира и потчини населението од страна на владејачките елити.

Во „Економски хармонии“, пак, Бастија ги презентира сопствените аргументи и гледишта поврзани со функционирањето на пазарниот систем. Слично на Смит, дел од аргументацијата за слободно функционирање на пазарите ја оправдува повикувајќи се на личниот интерес, како ултимативен мотив кој ги детерминира човековите интеракции. Базичните вредности на овој систем почиваат врз личниот интерес, приватната сопственост и слободната размена. Целта пак, на пазарниот механизам е да обезбеди највисока можна корист за потрошувачите. За разлика од останатите класични автори, кај Бастија отсуствува ставот дека размената и пазарите постојат со цел да обезбедат зголемување на богатството, во смисла на материјалното богатство, односно како што ќе го формулира Смит – богатството на народите.

По прераната смрт на Бастија, постхумно се објавува уште една збирка од негови есеи и памфлети насловена „Одбрани есеи за политичка економија“. Според некои автори ова се можеби најдобрите дела напишани од него.⁹ Посебно внимание заслужува делото „Државата“ каде Бастија посветува должно внимание на елаборација на механизмите за неоправдано пренесување на товарот на даночните обврзници.

Едно од најпрепознатливите и најчесто цитираните дела од оваа збирка е „Она што е видливо и она што не се гледа“.¹⁰ Овде, на едноставен и духовит начин, меѓутоа со хируршка прецизност и без заобиколувања, Бастија анализира хипотетичка ситуација која ги разгледува економските ефекти во случај кога државата интервенира, наспроти случајот кога размената се одвива слободно и доброволно. Есејот, впрочем, претставува негативна критика на определбата да се земат предвид само директните ефекти при креирањето и водењето на економските политики, или во поширока смисла секој облик на државна интервенција. Според Бастија, ова се ефектите што се видливи. Апсурдноста во ваквиот пристап Бастија ја гледа во игнорирањето на невидливите околности, односно пропуштената корист која индивидуите би ја добиле доколку „прозорецот воопшто не би бил скршен на почетокот“.

Стилот на пишување на Бастија се карактеризира со интензивно користење на различни стилски средства, изобилство од хумористични примери и иронични дијалози. Друга специфика е тоа што авторот посебно претпочита да го користи методот на логичка дедукција при изведувањето на заклучоците. Затоа

⁹ S. Richman, Annotated Bibliography of Frédéric Bastiat. Достапно на: <http://www.econlib.org/library/Bastiat/BastiatBib.html#footnote1> [пристапено на 15 јуни 2017 година].

¹⁰ Оригиналниот назив на делото издадено на француски јазик гласи „Ce qu'on voit et ce qu'on ne voit pas“. На англиски јазик официјалниот наслов на овој есеј е „What is seen, and what is not seen“.

не изненадува фактот што Бастија е читан и респектиран автор од страна на голем број економисти, новинари, историчари и останатата читателска публика повеќе од 160 години по неговата смрт.

3. Наследството за економската наука

Во овој дел од трудот се синтетизирани размислите околу наследството на Фредерик Бастија од аспект на економската наука. Иако, Бастија во голема мера не го користел научниот метод, туку пишува и објавувал во популарен стил, сепак во неговото творештво се обработуваат теми кои се однесуваат на принципите на економијата и насоките за водење на економската политика.

Нашиот став е дека Бастија има оставено автентичен белег врз развојот на економската мисла, посебно во развојот француската класична либерална школа. Во продолжение се презентирани неколкуте области кои ги издвоивме, а во кои цениме дека овој автор понудил сопствен придонес и оставил неизбришлива трага во развојот на модерната економска наука.

3.1. Значењето на приватната сопственост

Бастија е застапник на теоријата за природни права. Тој поаѓа од тезата дека животот, во смисла на физичкото, интелектуалното и моралното живеење, претставуваат дар од Создателот. Истовремено, луѓето имаат обврска да го чуваат, развиваат и усовршуваат овој скапоцен подарок. Природните ресурси претставуваат награда и истовремено средство за луѓето да ја можат да ја остварат оваа цел. Комбинирањето на човековите умења и способности со ресурсите од природата создава производи кои подоцна луѓето ги користат. Според Бастија, круцијално за определување на човекот е светото тројство живот, способности и ресурси. Животот е приказ на индивидуалноста, способностите се репрезент на човековата слобода, а ресурсите го определуваат принципот на сопственост. Овие три Божји дара, како што ќе ги нарече Бастија, се над секоја индивидуа, било кој водач или политичар и не можат да бидат укинати или ограничени од било кој закон или легислатива. Со други зборови, тие се неотуѓиви и супериорни.

„Животој, слободата и сопственоста не постојат поради тоа што човекот создал закони. Напротив, фактот дека животој, слободата и сопственоста постоеле претходно и отсекогаш е првенствена причина зошто луѓето почнале да создаваат закони.“¹¹

¹¹ Bastiat's the Law, Introduction by Norman Barry, Occasional Paper 123, (London, Institute of Economic Affairs, 2001) стр. 22.

Сопственоста потекнува од неопходноста луѓето да ги задоволуваат нивните желби и потреби исклучиво преку непрекинат труд. Но, постои и друг начин за задоволување на желбите и потребите, а тоа е преку присвојување и консумирање на производите кои биле создадени преку трудот на другите луѓе. Овој процес, Бастија го нарекува „потеклото на грабежот“.¹²

Проблемот не би постоел, кога луѓето би се воделе од некои повисоки морални стандарди. Но, според Бастија, историјата е сведок дека во природата на човекот е да избегнува бол, а трудот и работењето не се лесни, па последователно тој смета дека кај луѓето се јавува природна тенденција да се тежнее кој грабеж. Оваа тенденција ќе постои се додека грабежот е полесен од работењето.

Целта на законот е да го оневозможи грабежот. Тоа се случува во оној момент кога грабежот станува поскап и поопасен од трудот. Задачата на законот е да ги искористи колективните моќи да се спречи тенденцијата на грабеж наместо работа. Во оваа смисла, сите законски механизми треба да бидат насочени кон заштита на сопственоста и санкционирање на грабежот.

Понатаму, Бастија упатува сериозни критики кон т.н. организираниот „законски грабеж“. Законскиот грабеж се случува поради тоа што креирањето на законите е процес кој не може да биде одвоен од човековата природа, а со оглед на тоа и со склоноста да се отуѓува и користи туѓата сопственост. Креаторите на легислативата не се имуни на човековата природа да чекорат по полесниот пат. Така, често пати во самите законски решенија се случува да бидат вметнати одредби кои дозволуваат да се отуѓуваат и присвојуваат средствата на другите. Поимот „законски грабеж“ го означува организираното одземање на ресурсите во сопственост на едни субјекти и нивно пренасочување кон други преку користењето на законите. Од денешна перспектива, ваквото организирано делување во голема мера потсетува на редистрибутивните политики на прераспределба на доходот. Како облици на „законски грабеж“, Бастија ги наведува царините, субвенциите, прогресивното оданочување, гарантираните профити, минимални плати и сл. Според него, сите протекционистички мерки имаат заеднички својства, односно, не ја почитуваат волјата на сопствениците за отуѓување на нештата, не нудат компензација и не се доброволни.¹³

Бастија ѝ го доделува пиедесталот на приватната сопственоста како централна институција во општествените релации. Како потврда за оваа теза, издвојуваме еден краток цитат од неговото творештво: „*Сопственоста е неопходна последица на човековата природа*“.¹⁴

¹² Ibid., стр. 25.

¹³ F. Bastiat, The Law, Ibid.

¹⁴ Ibid.

3.2. *Како да се намали невработеноста?*

Прашањето за решавање на проблемот на невработеност е прашање што го окупира Бастија во поширок општествен контекст.¹⁵ Главната дилема кој тој ја поставува е дали вработувањата во државна служба претставуваат продуктивна алтернатива на вработувањата во приватниот сектор.

Сопствените аргументи по однос на поставеното прашање ги гради на примерот на појавата на невработеност како последица од воената демобилизација. Крајот на војната, вообичаено означува демобилизација на голем дел од војниците кои служат во армијата. Доколку овие лица не бидат згрижени, во смисла на вработени од страна на државата, тие лично, а и општеството во целина, ќе се соочат со проблемот на невработеноста.

*„Доаѓа на ред демобилизацијата. Ми го посочуваат високиот одстојина илјади работници, интензивирањето на конкуренцијата и притисокот кој се создава врз сèшаките на илјадите. Тоа е она што е видно.“*¹⁶

Меѓутоа, крајот на војната, освен што означува дека државата нема да има потреба од армија војници, означува дека и расходите за воени цели ќе се намалат драстично. Војните се скап проект, организацијата на милитаристичките походи чини многу. Намалувањето пак, на јавните расходи, создава простор да се скусат и приходите, пред сè, даночните приходи кои ги прибира државата. Пониските даноци, од друга страна, ќе доведат до зголемување на расположливиот доход на економските агенти. Повисокиот доход доведува до зголемување на потрошувачката, која пак, е следена со зголемено производство и пораст на невработеноста. Намалувањето на даноците создава повеќекратни користи: го зголемува доходот на граѓаните, а истовремено ги ангажира во економско продуктивни активности лицата кои се повратници од војната.

*„Конечно, штоа што не го гледаме, е дека кога даночните обврзници ги даваат своите пари на војник, во размена за ништо, или на работник, во размена за ништо, сите далекусежни последици од циркулацијата на пари се идентични: само, во вториот случај даночниот обврзник добива ништо, а во првиот случај не добива ништо. Резултатот е загуба за нацијата.“*¹⁷

¹⁵ R. M. Ebeling, Economic Ideas: Frédéric Bastiat On The Law Of Liberty And Free Markets. Достапно на <https://www.fff.org/explore-freedom/article/economic-ideas-frederic-bastiat-law-liberty-free-markets/> [пристапено на 28 јуни 2017 година]

¹⁶ F. Bastiat, “What is Seen and What is Not Seen”, in C. Ruper, ed, The Economics of Freedom: What Your Professors Won’t Tell You (Arlington, Students for Liberty 2009) стр. 6.

¹⁷ Ibid.

Да резимираме, политиката насочена кон намалување на јавните приходи, конкретно даноците, е политика која е стимулативна во однос на вработеноста и интеграција на лицата кои биле надвор од пазарот на труд, без да создаде дополнителни трошоци за граѓаните и општеството во целина.

3.3. Ограничувања на меѓународната размена и протекционизам

Бастија е особено ефективен во популаризирање на принципите на слободната пазарна економија. Истовремено, е и жесток критичар на протекционизмот во меѓународната размена и воведувањето на трговски ограничувања.

Домашните производители многу често го користат аргументот дека државата треба да им обезбеди помош и заштита од странската конкуренција со цел да не се зголеми невработеноста. Супституцијата на домашното производство со увезени странски производи ги принудува домашните работодавачи да го намалат обемот на работа и да го редуцираат бројот на работни места. На овој начин протекционистичките мерки обезбедуваат заштита на стандардот на домашниот работник и стабилни работни места.

Бастија посочува дека ваквото резонирање е погрешно и дека отсутствува динамичка компонента при извлекувањето на логичките заклучоци. Имено, странските производители можат да ја искористат заработувачката од продажбата на добра и услуги на домашниот пазар, со цел да набават нови производи од домашните производители. Ова би довело до зголемување на профитабилноста и вработеноста во извозно ориентираните индустрии.

За излишноста од постоењето на протекционистички мерки и апсурдноста на ограничувањето на меѓународната размена, Бастија пишува во неговиот саркастичен есеј „Петиција на производителите на свеќи“. Во овој текст е претставена реакцијата на производителите на свеќи, кои негодуваат против делувањето на нивниот странски конкурент обвинувајќи го дека произведува алтернативна форма на светлина со никакви трошоци. Петицијата фактички претставува протест против Сонцето.

*„Патиме од деструктивната конкуренција од странски ривал кој очигледно работи во далеку посупериорни услови од нашите за производство на светлина и затоа го појавува домашниот пазар со неверојатно ниска цена; во оној момент кога тој ќе се појави, нашата продажба ја снемува, сите поитрошувачи се вртат кон неа и индустриската гранка во Франција чии гранчиња се безбројни, е одеднаш сведена на целосна ситинација. Овој ривал, кој не е никој оруј освен Сонцето...“*¹⁸

¹⁸ Ibid., стр. 47.

Производителите на свеќи бараат од владата да донесе указ со кој ќе им нареди на граѓаните да не ги отвораат прозорците во текот на денот, и на тој начин да бидат принудени да купуваат свеќи со цел да ги заштитат работните места во индустријата за производство на свеќи.

„Бараме од вас да бидете љубезни и да донесете закон кон ќе се забранат сите прозорци, кајандури, кейенци, внатрешни и надворешни кајаци, завеси, прозорски окна, поклојци и ролетни – на крајко, сите отвори, дујки, процепи и пукнатини преку кои сончевата светлина влегува во нашите домови...“¹⁹

На овој начин, доведувајќи ја до апсурдност аргументацијата за потребата од државна интервенција во доменот на меѓународната размена, Бастија маестрално ги побива протекционистичките тези во оваа сфера. Извадок од „Петицијата“ е искористен како воведен цитат на поглавјето за протекционизам во еден од најпознатите економски учебници по Втората светска војна, „Економика“ од Пол Семјуелсон.²⁰ Исто така, ова дело на Бастија претставува инспирација и дава водечки насоки во „Економија во една лекција“ од Хенри Хазлит, една од најпродаваните економски книги во XX век.²¹

3.4. Логичката грешка на скршениот прозорец

Логичката грешка на скршениот прозорец е можеби најпрепознатливиот отбелег на Фредерик Бастија. Овој есеј е првиот од серијата текстови кои се однесуваат на деструкцијата од државната интервенција и проблемот со опортунитетните трошоци. Бастија користи мошне интересен стил на пренесување на неговите идеи. Практично низ редовите, тој паралелно развива две сценарија. Првото сценарио се однесува на ситуацијата кога синот на добриот граѓанин со симболично име *Џон Гудфела*²² во својата игра ќе го скрши прозорецот. Во ова сценарио Бастија ги прикажува директните економски користи за општеството и индивидуите при постоење на одредена деструктивна активност. Бастија ова сценарио го нарекува: „Она што е видливо, она што може да се забележи, она што може да се види или воочи“.

¹⁹ Ibid., стр. 48.

²⁰ N.A., Frédéric Bastiat, The Concise Encyclopedia of Economics. (Library of Economics and Liberty 2008). Достапно на: <http://www.econlib.org/library/Enc/bios/Bastiat.html> [пристапено на 1 јуни 2017 година].

²¹ H. Hazlitt, Economics in One Lesson (Auburn, Alabama, Ludwig von Mises Institute 2008).

²² Во слободен превод името на измислениот граѓанин на македонски јазик би било „Добриот граѓанин Џон“.

Аналогијата која се користи во случајот на скршениот прозорец е применлива и на ниво на економските институции во дадена држава.

*„Да речеме дека поправката на штејтаа ќе чини шест франка. ... Стакларот ќе дојде, ќе ја заврши својата работа, ќе добие шест франка, ќе се заблагодари, и во своето срце ќе го благослови палавиото момче. Тоа е она што е видливо. Тоа што не се гледа е кога граѓанинот ќе мора да попраши шест франка на едно нешто, тој нема да може да ги попраши истите за нешто друго. Тоа што не е видливо, е дека ако прозорецот немало потреба да биде поправан, тогаш ќе можел да ги промени своите износени чевли или да си купи нова книга за својата библиотека“.*²³

Понатаму, користејќи го индуктивниот метод, Бастија го применува резонирањето на ниво на индустрија.

*„Ако прозорецот бил скршен, стакларската индустрија би добила шест франка; тоа е она што е видливо. Ако прозорецот не бил скршен, чевларската индустрија (или некоја друга индустрија) би ги добила шестте франка како поддршка; тоа е она што не е видливо“.*²⁴

Во крајна линија, во случајот кога настанува некаква деструкција, без разлика дали е со или без намера, доходот на индивидуата се намалува за износот на штетата, а притоа тој не чувствува никаква дополнителна корист или задоволство. Она што е потешко да се воочи, со оглед на тоа што не е лесно видливо, е фактот дека во ситуација кога индивидуата ги троши истите средства за остварување на друга цел во случај кога немало штетен настан, тој чувствува дополнителна корист или задоволство (во случајот на Бастија, користа од новите чевли или задоволството од ново набавената книга). Бидејќи индивидуата е дел од поширок општествен систем, можеме да заклучиме дека општеството губи вредност во случајот кога има непотребна деструкција.

*„Да се крии, да се уништува, да се оштетува, не ја поттикнува националната вработеност; или уште покрајко: Деструкцијата не се исцлапи.“*²⁵

²³ F. Bastiat, 'What is Seen and What is Not Seen', Ibid., стр. 2.

²⁴ Ibid, стр. 2–3.

²⁵ Ibid., 3.

Служејќи се со низа логички методи кои доведуваат до редукција до ниво на апсурдност, тој паралелно го објаснува и спротивниот случај, што би се случило кога прозорецот не би бил скршен. На овој начин, тој успева да докаже дека водењето на економската политика во голема мера претпоставува умешност да се определат и измерат не само директните ефекти, или како што тој ги нарекува – она што е видливо, туку задолжително да се земат предвид и пропуштените алтернативи или она што не е лесно воочливо. Бастија правилно заклучува дека она што е видливо, секогаш не претставува најпосакуван, односно најдобар исход како за индивидуата, така за општеството во целина. На овој начин, Бастија е еден од пионерите на идејата за значењето на опортунитетите трошоци како носечки критериум за определување на оправданоста за носењето на економски одлуки, иако самиот термин опортунитетен трошок е промовиран доста подоцна.²⁶

3.5. За парите

Бастија релативно ретко пишува за неговите ставови во врска со парите и монетарниот систем. Систематизиран преглед на неговите размислувања во оваа област е содржан во есејот „Проклети пари“ од 1849 година.²⁷

Позицијата на Бастија во врска со употребата на банкнотите и депозитните пари може многу едноставно да се определи. Бастија директно посочува дека истите претставуваат измама и не претставуваат никаква замена за полно-вредните пари. Терминот со кој се послужува во овој дел е „лажни супститути“.²⁸

Притоа, како ултимативна измама ги посочува книжните пари. Користењето на книжните пари значи дека луѓето разменуваат добра или услуги кои имаат реална вредност со парче хартија кое нема никаква вредност. Неконтролираното печатење и пуштање во оптек на книжни пари неминовно доведува до инфлација, која во крајна линија најмногу ги погодува трговците, земјоделците и работниците, и на тој начин влијае врз зголемување на доходната нееднаквост во земјата.

„Снајдениите луѓе, брокериите и луѓето од бизнисот, нема да страдаат од тоа;“²⁹ најголемиот нивен работен е да ги сле-

²⁶ Терминот „опортунитетен трошок“ прв пат е употребен од страна на австрискиот автор Фридрих вон Визер во 1914 година. Види: Friedrich von Wieser, *Theorie der gesellschaftlichen Wirtschaft* [Theory of Social Economics] (in German). (1914).

²⁷ F. Bastiat, *Essays on political economy*. English translation Revised, with Notes by David A. Wells (G.P. Putnam Sons, 1880) Достапно на: <http://davidmhart.com/liberty/AnnotatedBastiat/DamnedMoney.html#toc> [пристапено на 10 мај 2017]

²⁸ Ibid.

²⁹ Се мисли на намалувањето на вредноста на парите (заб. авт.).

*даат флукуациите на цените, да ги следат промените, ја
дури и да спекулираат во врска со нив. Но, малите трговци,
земјоделците и работниците ќе го снесат целиот товар.
Богатите нема да станат побогати, но сиромашните ќе
станат посиромашни.*“³⁰

Бастија отворено заговара и за напуштање на системот на банкарство на принципот на задолжителна резерва³¹. Според него, ваквиот банкарски систем и практики исто така претставуваат огромна измама на целата јавност.³²

Друга голема заблуда е тоа што често пати не ги разграничуваат парите и богатството. Со ваквиот став, тој се вбројува во авторите кои се жестоки критичари на меркантилистичката идеја дека зголемувањето на количеството пари означува истовремено и акумулација на богатство. Главната функција на парите е тоа што истите претставуваат средство за размена. Меркантилистичката заблуда е посебно штетна бидејќи државите во тоа време ја операционализираат како јавна политика. Посебно го критикува протекционизмот во меѓународната размена бидејќи воведувањето на гломазен и инертен систем на царини и други ограничувања на размената е скап процес, кој не е во ничија корист.

Единствен активност која создава нова вредност е размената. Ослободувањето на размената е во корист на сите. Меркантилистичките политики почиваат на погрешни постулати дека богатството се мери во пари и затоа треба да се напуштат политиките кои означуваат ограничување на трговијата меѓу земјите во светот.

Заклучни согледувања

На крај, можеме да заклучиме дека Фредерик Бастија е еден од најпродуктивните и најангажираните автори и промотори на францускиот класичен либерализам. За жал, неговата прерана смрт во 1850 година, ја лиши економската наука и политика од потенцијалот на еден од најтемелните автори на своето време. Неуморно бранејќи ги идеалите на слободниот пазарен механизам, почитувањето на приватната сопственост и приватните иницијативи, предупредувајќи од опасностите од државната интервенција, протекционизмот во меѓународната размена и организираниот грабеж од страна на законодавецот

³⁰ Ibid.

³¹ Под претпоставка дека стапката на задолжителна резерва е пониска од 100 %. Во англискиот јазик за ваквиот банкарски систем се користи терминот „fractional reserve banking”.

³² M. Thornton, ‘Frédéric Bastiat’s Views on the Nature of Money’. In The Quarterly Journal of Austrian Economics 5(3) (Fall 2002), стр. 81–86.

и политичките елити, Бастија остави автентичен белег во развојот на современата економска мисла. Многумина, посебно оние преокупирани со процесите на квантификација на науките, ќе забележат дека Бастија не понуди оригинален придонес за економската наука, во форма во која вообичаено економистите се навикнати да го мерат наследството: „закопи, теореми, модели и др.“ Сепак, големината на овој автор лежи во тоа што успеа да ги доближи големите економски вистини до обичниот човек, успеа да го демистифицира општествениот организиран механизам на грабеж и угнетување поединецот преку кршење на индивидуалните слободи и права. Бастија толку пластично ги презентираше своите аргументи, што го направи невозможно нивното понатамошно игнорирање. Делата на Бастија не треба да бидат ништо помалку од лектира за секого!

БИБЛИОГРАФИЈА

- A. Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Edwin Cannan, ed. 1904. (Library of Economics and Liberty). Достапно на: <http://www.econlib.org/library/Smith/smWN.html> [пристапено на 8 мај 2017 година].
- Bastiat's the Law, Introduction by Norman Barry, Occasional Paper 123, (London, Institute of Economic Affairs, 2001)
- C. Rodriguez Braun, and M. Blanco, "Bastiat as an Economist", 15(3), *The Independent Review* (2011), стр. 421.
- F. A. Hayek, "Foreword", in C. Ruper, ed, *The Economics of Freedom: What Your Professors Won't Tell You* (Arlington, Students for Liberty 22) стр. xiii.
- F. Bastiat, "What is Seen and What in Not Seen", in C. Ruper, ed, *The Economics of Freedom: What Your Professors Won't Tell You* (Arlington, Students for Liberty 2009) стр. 6.
- F. Bastiat, *Economic Sophisms*, trans. Arthur Goddard, introduction by Henry Hazlitt (Irvington-on-Hudson: Foundation for Economic Education, 1996). Достапно на: <http://oll.libertyfund.org/titles/276> [пристапено на 10 јуни 2017 година].
- F. Bastiat, *The Law* (Auburn, Alabama, Ludwig von Mises Institute 2007).
- F. Bastiat, *Essays on political economy*. English translation Revised, with Notes by David A. Wells (G.P. Putnam Sons, 1880) Достапно на: <http://davidmhart.com/liberty/AnnotatedBastiat/DamnedMoney.html#toc> [пристапено на 10 мај 2017]
- F. Wieser, *Theorie der gesellschaftlichen Wirtschaft* [Theory of Social

- Economics] (in German). (1914)
- G. Charles Roche III, Frederik Bastiat A Man Alone, 1st edition. (New Rochelle, New York, Arlington House 1971) стр. 24.
- H. Hazlitt, Economics in One Lesson (Auburn, Alabama, Ludwig von Mises Institute 2008)
- M. Thornton, “Frédéric Bastiat’s Views on the Nature of Money”. In The Quarterly Journal of Austrian Economics 5(3) (Fall 2002)
- N.A., Frédéric Bastiat, The Concise Encyclopedia of Economics. (Library of Economics and Liberty 2008). Достапно на: <http://www.econlib.org/library/Enc/bios/Bastiat.html> [пристапено на 1 јуни 2017 година].
- R. M. Ebeling, Economic Ideas: Frédéric Bastiat On The Law Of Liberty And Free Markets. Достапно на <https://www.fff.org/explore-freedom/article/economic-ideas-frederic-bastiat-law-liberty-free-markets/> [пристапено на 28 јуни 2017 година]
- S. Richman, Annotated Bibliography of Frédéric Bastiat. Достапно на: <http://www.econlib.org/library/Bastiat/BastiatBib.html#footnote1> [пристапено на 15 јуни 2017 година].

Assoc. Prof. Dr.sc Katerina Shapkova Kocevsk³³

FRÉDÉRIC BASTIAT: THE FORGOTTEN GIANT OF THE FRENCH CLASSICAL LIBERALISM

Summary

Frédéric Bastiat was a French author from the first half of the XIX century, who worked and published in the field of classical economic doctrine. The academic audience and the wider professional readership in Macedonia are relatively unfamiliar with Bastiat's work. His legacy is not presented in the curricula of the different economic disciplines and courses at the higher education institutions in the country. Moreover, until now, none of his books or essays has been translated into Macedonian language. Due to these reasons, we consider this paper to be an original effort to present the key characteristics of Frédéric Bastiat's work, as well as to synthesize his fundamental ideas in the field of political economy. The ultimate purpose of our paper is to prepare a systematic and scientific presentation of the economic legacy of this valued French author, as well as to disseminate his ideas to the wider readership audience in Macedonia.

Key words: *Frédéric Bastiat, private property, government intervention, free market.*

³³ Associate professor at Faculty of Law "Iustinianus Primus", "Ss. Cyril and Methodius" University in Skopje.